

ББК 63.3 (2)

Археологический альманах. № 18, Донецк: ООО «Лебедь», 2006.

ISBN 966-8242-44-0

Том содержит публикации по проблемам каменного века Восточной Европы. Расчитан на специалистов в области первобытной археологии и истории, студентов и преподавателей ВУЗов, краеведов.

Утвержден к печати Редакционно-издательским советом Института археологии НАН Украины.

Рекомендован к печати Ученым советом Донецкого областного краеведческого музея.

Журнал зарегистрирован Донецким областным комитетом информации 9.12.1997 (ДЦ, №1263).

На обложке: ремонт кремневых изделий из местонахождения Старица в Подонцове

Главный редактор:

Колесник А.В., к.и.н.

Редакционная коллегия:

Денисенко Е.И., заслуженный работник культуры Украины

Ильяшенко Т.В.

Гладких М.И., д.и.н.

Зализняк Л.Л., д.и.н.

Отрощенко В.В., д.и.н.

Леонова Н.Б., д.и.н.

Сухобоков О.В., д.и.н.

Терпиловский Р.В., д.и.н.

Черненко Е.В., д.и.н.

Гершкович Я.П., к.и.н.

Полидовтч Ю.Б., к.и.н.

Цимиданов В.В., к.и.н.

Рецензенты:

Степанчук В.Н., к.и.н.

Станко В.Н., д.и.н.

Верстка: **Тулинок Я.Н.**

© Донецкий областной краеведческий музей

© Чабай В., Матюхин А., Старкин А., Оленковский Н., Секерская Е., Снежко И., Горелик А., Дегерменджи С., Разумов С.

ПІЗНЬОПАЛЕОЛІТИЧНА МАЙСТЕРНЯ БІЛЯ с. СИНІЧИНЕ

Сніжко І. А.

Пізньопалеолітичну майстерню біля с. Синичине Харківської області було відкрито у 1988 році під час розвідок, які проводила в Ізюмському районі експедиція обласного історичного музею.

Пам'ятка знаходиться в 50 м на південь від околиці села Синичине, в 1 км від р. Сіверський Донець, на правому його березі, в нижній частині схилу підвищення. У верхній частині цього підвищення, приблизно у 800 м на південний захід від пам'ятки, кремненосні шари залягають майже на поверхні. Тут спостерігається білувато-сірий колір ґрунту від дуже великої кількості крейди, мергелю та кременю. Нижче по схилу, який не є

зруйнована частина культурного шару була досліджена повністю (рис. 1).

У 1989 році пам'ятку відвідала палеогеограф Н. П. Герасименко і склала стратиграфічний опис відкладів (до глибини 2.6 м) у шурфі №1:¹

Культурний шар, представлений розщепленим кременем, був зафіксований на стику давньоголоценового ґрунту і причорноморського лесу. Відзначено деяке його зниження в північному напрямку, що відповідало характеру давнього рельєфу і в загальних рисах повторюється сучасним зниженням поверхні в бік Сіверського Дінця. Потужність культурного шару в середньому становить

1. Чернозем, еродований голоценовий ґрунт	0,0 - 0,4 м
2. Давньоголоценовий ґрунт, можливо, сформований по причорноморському лесу	0,4 - 0,7 м
3. Причорноморський лес, палевий, карбонатний, з карбонатним міцелієм	0,7 - 1,1 м
4. Дофінівка-С – бурий, пустельно-степовий ґрунт з карбонатним міцелієм	1,1 - 1,4 м
5. Дофінівка-В – бурий ґрунт, відрізняється від того, що лежить вище, ущільненням матеріалу, появою глиністих плівок	1,4 - 1,9 м
6. Лесовидний суглинок, світло-бурий, пілуватий, безструктурний неущільнений (бузький)	1,9 - 2,6 м

дуже крутим, кремень зустрічається також у значній кількості у розсипах. Саме цей кремень був сировиною, що оброблялась на території дослідженої пам'ятки.

Перші знахідки було зроблено у 1988 році в осипу стінок виймки невеликого кар'єру глибиною до 2 м. Як з'ясувалось пізніше, цей кар'єр зруйнував північно-східну ділянку культурного шару пам'ятки. Розкопки тривали протягом п'яти польових сезонів з 1989 до 2002 року. Загальна вскрита площа становить 57 м². Західна ділянка пам'ятки пошкоджена траншеєю часів війни. Не-

0,5 – 0,3 м, його нижня і особливо верхня границі нечіткі. Розщеплений кремень починає зустрічатися одразу під дерном. У верхній частині знахідки, головним чином, дрібні предмети, перебувають у певному завислому стані. Глибше положення артефактів стає більш стабільним, особливо це стосується більш важких предметів. Найвища концентрація знахідок припадає на глибину 0,45 – 0,7 м. Нижче кремень також зустрічається головним чином у кротовинах. Загалом культурний шар пам'ятки можна охарактеризувати як відносно тонкий, як такий, що довгий час лишився непо-

¹ Користуючись нагодою, хочу висловити Н. П. Герасименко велику подяку.

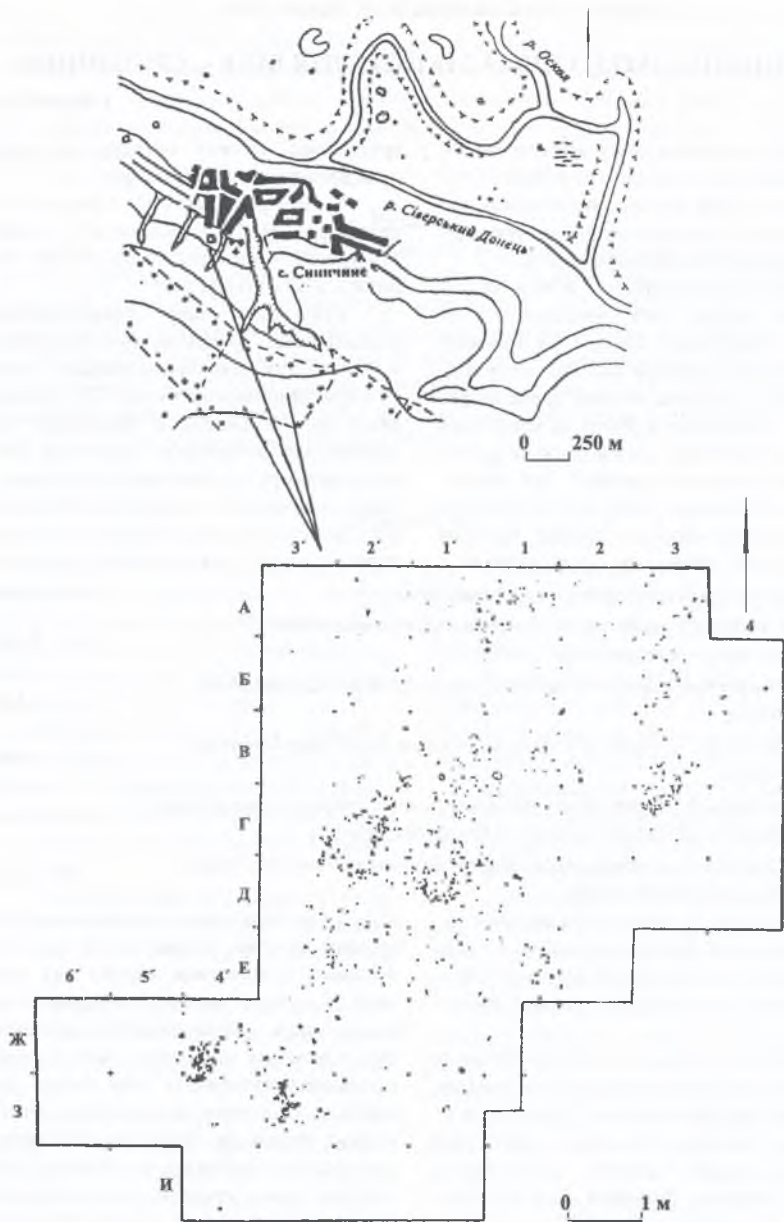

Рис. 1. Синичине. План розташування пам'ятки та план розкопу.
 Fig. 1. Sinichine. Plan location of the site and plan of the excavation.

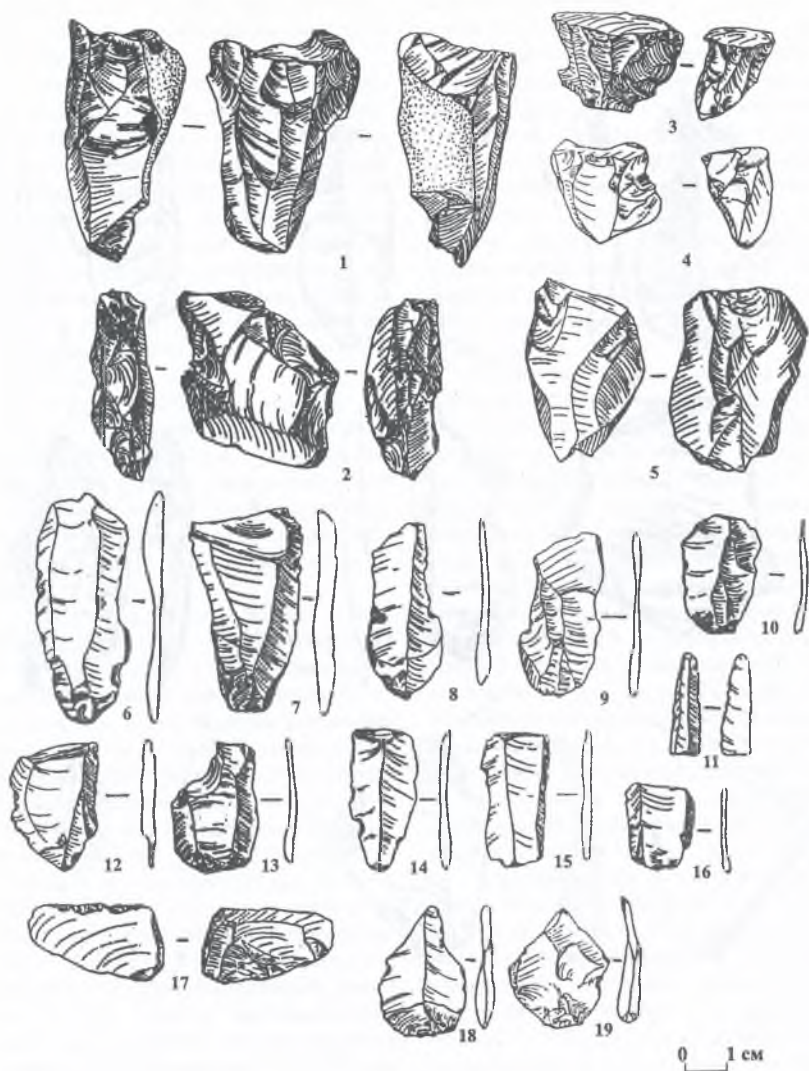

Рис. 2. Синичине. Нуклеуси та заготовки.
 Fig.2. Sinichine. Cores and unfinished tools.

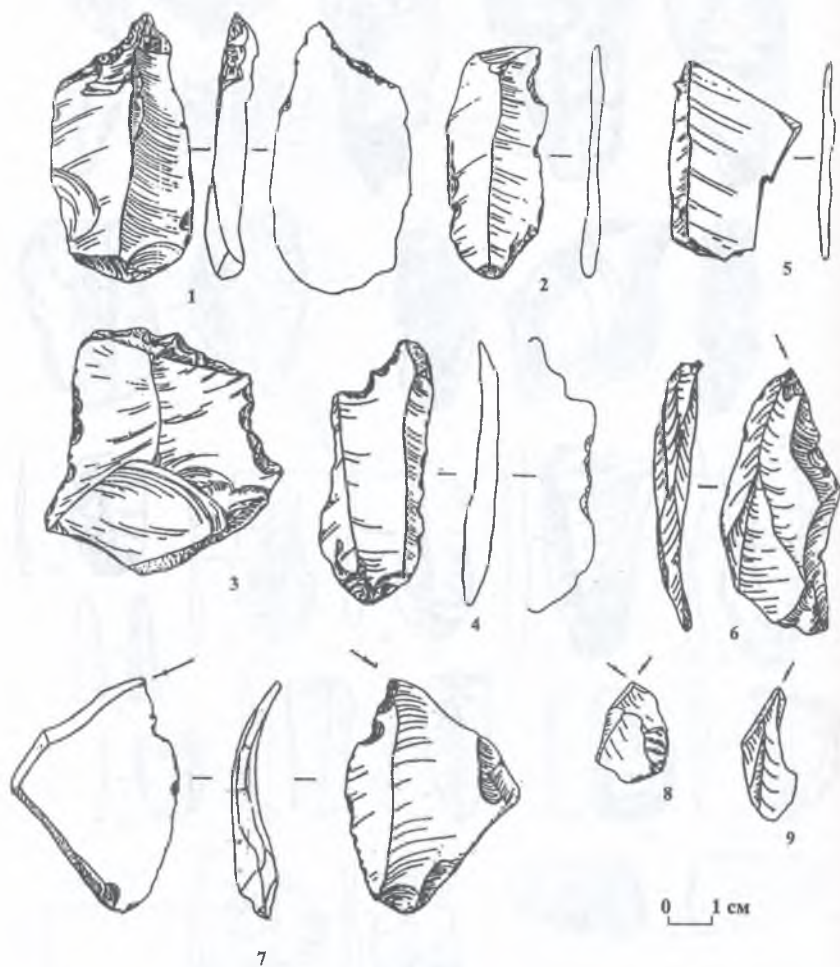

Рис. 2. Синичине. Нуклеуси та заготовки.
 Fig.2. Sinichine. Cores and unfinished tools.

хованим, пошкоджений внаслідок ґрунтоутворення, седиментації та активності риючих тварин.

Кремень, представлений на пам'ятці, високоякісний, крейдяний, темно-сірого, майже чорного кольору, ідентичний кременю із розташованих поблизу родовищ. Вироби не окатані, частина з них має вапнякові натюки. Поверхню вкриває патина, колір якої варіює від молочно-білої до блакитної. Частина предметів, переважно великого розміру, вкрита густою патиною тільки з одного боку, другий бік патинований значно менше, або без патини взагалі.

Колекція крем'яних виробів, що походить із культурного шару пам'ятки, налічує 1747 предметів і представлена наступними групами: уламки жовен, нуклеуси та нуклевидні уламки, сколи формування і підправки нуклеусів і знарядь, відщепи, платівки, мікроплатівки, знаряддя.

Нуклеусів 12, що становить 0,93% колекції; з них 9 – одноплощадкові, 2 – двохплощадкові, 1 – трьохплощадковий, переважають вироби торцевого типу (рис. 2, 1, 2), вдвічі менше конусовидних (рис. 2, 3, 4). Відщепи, платівки (без врахування реберчастих) та їх фрагменти складають половину колекції – 872 екз. (49,9%). Відщепи (різних параметрів) значно переважають – їх 41,7%. Група знарядь нечисленна, налічує 17 екз. (0,93%). Майже половина з них – різці, переважно бокові (рис. 3, 6, 7, 9), тільки один серединний (рис. 3, 8). В якості заготовок для них використовувались головним чином пластинчасті відщепи. Два скребловидних знаряддя виготовлені на масивних відщепках, їх робочий край сформований крутою ретушшю (рис. 3, 1, 3). Треба також відзначити наявність двох крупних платівок з краєвими ретушованими виймками (рис. 3, 2, 4). Одне знаряддя на платівці має виділене кількома фасетками ретуші невеличке жальце (рис. 3, 5). Кілька відщепів мають ретушовані ділянки (рис. 2, 17). Значна кількість відщепів і платівок має сліди використання у ви-

гляді ретуші утилізації (рис. 2, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 18, 19).

На площі пам'ятки знахідки розташовані нерівномірно, утворюючи кілька скупчень (рис. 1). Чотири локалізовані доволі чітко – в квадратах 4'-Ж; 3'-З; 3-В Г; 1' 1-А. Три скупчення мають розмиті кордони, зливаючись одне з одним: вони знаходяться в квадратах 1' 2' 3'-В Г Д. Відносно рівномірно знахідки розміщувались смугою завширшки 1 м по лінії квадратів Е. Переферійні східна та південна ділянки пам'ятки знахідок майже не містили.

Скупчення у кв. 4'-Ж невелике, компактне, дуже насичене, кремень лежав дуже щільно. Загальна кількість знахідок тут – 202. Цікаве воно, в першу чергу, наявністю відносно великої кількості виробів з вторинною обробкою. Це боковий різець (рис. 3, 7), 2 скребловидних знаряддя (рис. 3, 1, 3), 2 платівки з ретушованими виймками (рис. 3, 2, 4), платівка з жальцем, виокремленим за допомогою кількох фасеток ретуші (рис. 3, 5), платівки та пластинчасті відщепи зі слідами підправки та використання (рис. 2, 6, 8, 9, 11, 12, 18, 19). У цьому скупченні знаходився фрагмент торцевого нуклеусу (рис. 2, 2), 25 сколів підправки (1 – підправки площадки нуклеусу). Відщепів та їх фрагментів 80, платівок та їх фрагментів 13, лусочек та уламків відповідно 12 і 60.

Скупчення у кв. 3'-З невелике, компактне, витягнуте з півдня на північ. Воно містило 187 предметів. Це одноплощадковий торцевий нуклеус (рис. 2, 1), 25 сколів оформлення та підправки, 86 відщепів та їх фрагментів, 9 платівок та їх фрагментів (рис. 2, 7, 13, 16), з них 2 мають сліди використання (рис. 2, 10, 14). Знаряддя представлені боковим різцем на пластинчастому відщепі (рис. 3, 6). Уламків 46, лусочек 19.

Скупчення у кв. 1' 1-А. Склад невеликого, трошки видовженого скупчення площею близько 0,5 м², яке містило 64 знахідки, викликає певну цікавість. Тут сконцентрована майже половина всіх знайдених на пам'ятнику нуклеусів:

трьохплощадковий призматичний нуклеус торцевого типу, торцевий атиповий нуклеус, масивний плаский двоплощадковий нуклеус, торцевий двуплощадковий атиповий нуклеус, заготовка торцевого нуклеусу на великому шматку кременя, нуклевидне знаряддя, нуклевидна заготовка з клиновидною ділянкою. Плаский одноплощадковий нуклеус міг слугувати заготовкою для рублячого знаряддя. Також тут відзначені 30 відщепів та їх фрагментів, 6 платівок і 3 мікроплатівка, 1 скол підправки та 1 уламок жовна, дрібних уламків 2, лусочек 13.

Скупчення у кв. 3'-В Г мало площу близько 1 м² та містило 88 предметів. До його складу входили нуклевидний кусок, скол підправки нуклеусу, різцевий відщепок. Відщепів та їх фрагментів – 48, 3 платівки, 2 фрагмента платівок, 1 мікроплатівка та 1 фрагмент мікроплатівки. Знаряддя представлені боковим різцем (рис. 3, 9). Лусочек 11, уламків 17.

Три наступні скупчення мають нечіткі кордони і майже зливаються.

Скупчення у кв. 1' 1-В Г мало площу близько 1 м². Загальна кількість знахідок тут – 118. Це 2 нуклевидні куски, одні з яких великий, 15 сколів оформлення та підправки, 1 різцевий відщепок, відщепів та їх фрагментів 36, один з них з ретушованою ділянкою (рис. 2, 17), 3 платівки і 6 їх фрагментів, 49 лусочек та 5 уламків.

Скупчення у кв. 3' 2'-Г Д витягнуте з південного заходу на північний схід приблизно на 2 м, завширшки воно близько 0, 5 м. До його складу входили 3 нуклевидні куски, скол підправки площадки нуклеусу, 27 сколів підправки та оформлення; відщепів та їх фрагментів 71, на одному з відщепів – ретушована ділянка; платівок та їх фрагментів 14, 1 мікроплатівка. Лусочок 11, уламків 10.

Скупчення у кв. 1' 2'-Г Д займало площу близько 1 м² і містило 107 знахідок. Це відщепи та їх фрагменти – 46, платівки та їх фрагменти – 9, 1 фрагмент мікроплатівки. Технічні сколи представлені сколом підправки площадки нуклеусу та 3 сколами оформлення. Знаряддя із вто-

ринною обробкою одне – це серединний різець (рис. 3, 8). Лусочок 16, уламків 30.

В цілому планіграфічна структура характерна для пам'яток типу майстерень, де відбувалось первинне розколювання кременю, підготовка та систематичне розщеплення нуклеусів з метою одержання заготовок і виготовлення знаряддя.

На правому березі р. Сіверський Донець, на відрізку завдовжки приблизно 20 км зараз відомо кілька пам'яток пізньопалеолітичного часу. На місі біля впадіння в р. Сіверський Донець невеличкої притоки р. Суха Кам'янка досліджується пам'ятка, дуже близька до майстерні біля с. Синичине за стратиграфічним положенням культурного шару та основними параметрами крем'яних артефактів [Сніжко, 2005, с. 20]. За 20 км на південний схід від с. Синичине біля с. Сидорове знаходиться майстерня з обробки кременю Вісла Балка, датована в межах фінального плейстоцену доалерейським часом [Горелик, 2001, с. 307; Колесник, 2002, с. 141]. Поруч зафіксовано два пункти обробки кременю, близьких до Віслої Балки за техніко-типологічними параметрами [Колесник, 2002, с. 148].

У 4 км від Віслої Балки досліджено місцезнаходження Тетянівка. Це невеличка майстерня з обробки кременю, де було виготовлено і частково розщеплено кілька нуклеусів. За технікою розщеплення та геологічними умовами залягання культурного шару воно дуже близьке майстерні Вісла Балка [Коваль, 1995, с. 85].

Майстерня біля с. Синичине, очевидно, тяжіє до цієї групи пам'яток. За даними попереднього аналізу, а також на думку дослідників, які мали змогу ознайомитись з частиною колекції та умовами залягання культурного шару, пам'ятка має багато спільних рис з Віслою Балкою, синхронна або трошки старша за неї [Колесник, 2002, с. 149]. У 2002 році розкопки пам'ятки було завершено. Подальше опрацювання здобутих матеріалів дозволить більш точно визначити її функціональну належність і хронологічну позицію.

Summary

The Sinichine Upper Paleolithic workshop is situated in the Izyim district of Kharkov region, 50 m from Sinichine village, 1 km from Severskiy Donets river. It was found in 1988. 57 square meters were excavated. The cultural layer was situated between early holocene soil and prichernomorskiy loess. There are 1747 items in the assemblage. The collection contains cores on different stage of reduction, flakes, blades and its fragments, debris and some tools. Flint artifacts are found in 7 concentrations. According to geological criterions and knapping technique this workshop is close to neighbours workshops Kam'ianka, Visla Balka and Tatianovka.

Резюме

Верхнепалеолитическая мастерская Синичино располагается в Изюмском районе Харьковской области, в 50-ти м. от с. Синичино, в 2 км от р. Северский Донец. Обнаружена в 1988 г. Наскопано всего 57 м. кв. Культурный слой располагался между ранней голоценовой почвой и причерноморским лессом. Собрана коллекция из 1747 обработанных кремней. Представлены нуклеусы на разных стадиях сработанности, отщепы, пластины и несколько орудий. Кремни концентрируются в 7-ми скоплениях. Согласно геологическим критериям и технике первичного расщепления, эта мастерская близка к соседним мастерским Каменка, Татьянавка и Висла Балка.

Резюме

Верхньопалеолітична майстерня Синичине розташована в Ізюмському районі Харківської області, у 50-ти м. від с. Синичине, в 1 км від р. Сіверський Донець. Виявлена в 1988 р. Розкопано всього 57 м. кв. Культурний шар розташовувався між раннім голоценовим ґрунтом і причерноморським лессом. Зібрано колекцію з 1747 оброблених кременів. У колекції представлені нуклеуси на різних стадіях спрацьованості, відщепи, платівки та декілька знарядь. Кремені концентруються у 7-ми скупченнях. За геологічними і техніко-типологічними критеріями, ця майстерня близька до сусідніх верхньопалеолітичних майстерень Кам'янка, Тетянівка та Висла Балка.

Література

Горелик А. Ф. Памятники Роголикско-Передельского района. Проблемы финального палеолита Юго-Восточной Украины. – Луганск: РИО ЛИВД, 2001. – 366 с.

Коваль Ю. Г. Финальнопалеолитическая кремнеобработывающая мастерская Татьянавка I на Северском Донце // Археологический альманах. №4. – Донецк, 1995. – С. 84-87.

Колесник А.В. Функциональная принадлежность памятника // Висла балка – позднепалеолитический памятник

на Северском Донце. Археологический альманах, вып. 11. Донецк. С.142-147.

Колесник А.В. Заключение // Висла балка – позднепалеолитический памятник на Северском Донце. Археологический альманах, вып. 11. Донецк. С.148.

Сніжко І. А. Нова стоянка давнього кам'яного віку на Харківщині // Проблеми дослідження пам'яток археології Східної України: матеріали II Луганської міжнародної історико-археологічної конференції. К.: Шлях, 2005. С. 20-21.